

Les revistes musicals barcelonines, 1817-1868

Claudi Fuster i Sobreperè*

Panorama de la vida musical barcelonina durant el període

A finals del segle XVIII, el teatre, anquilosat, reiteratiu, moralitzant i avorrit, no satisfesia el públic i va ser substituït, en gran mesura, per l'òpera. És un fet curiós i únic: l'entusiasme que l'òpera provocà a Barcelona no té paral·lel ni a Madrid. Els antecedents musicals en la vida catalana no havien estat gaire reeixits, per bé que en el món eclesiàstic prerenaixentista podríem destacar els monestirs de Ripoll i Montserrat. Potser cal destacar també els madrigals de Pere Vila i les obres de Brudieu i Fletxa al segle XVI, i al XVIII, sota la influència de la música italiana, les òperes de Domènec Terradelles, recentment reivindicat. Destacarem a més l'olotí Antoni Soler, les sonates del qual no tenen res a envejar a les de Scarlatti.

A l'arribada el segle XIX, i amb aquests minsos antecedents, desapareix tota mena de música autòctona o lligada a la tradició popular del país. Això fa que els compositors s'adhereixin incondicionalment als principis rossinians imperants, cosa que produeix una total despersonalització i, per tant, una música efímera, insípida i d'un valor estètic escàs.

Els compositors que destacarem a l'inici del segle, sota de la influència de Rossini, són Baltasar Saldoni,¹ Ramon Carnicer,² Vicenç Cuyàs³ i Mateu Ferrer,⁴ tot i que

* Llicenciat en Història de l'Art.

1. Baltasar Saldoni va néixer a Barcelona el 1807, i Santa Maria del Mar i Montserrat foren les seves primeres escoles. Seguint el mestratge de Carnicer, se'n va anar a Madrid el 1820. Als dinou anys estrenà la seva primera obra, una opereta, *El triunfo del amor* (1826), i al cap d'uns anys començà la seva sèrie d'òperes italianes amb *Saladino e Clotilde* (1836). Entrà de professor de cant al conservatori, on escrigué *Nuevo Método de Solfeo y Canto i Veinticuatro vocalizaciones*. És l'autor del *Diccionario biográfico-bibliográfico de efemérides de músicos españoles* citat a la bibliografia i té a veure amb algunes revistes. Intentà crear, sense èxit, una òpera genuïnament espanyola: *Boabdil* (1845) i *Guzmán el Bueno* (1855). Més tard provà amb la sarsuela: *El rey y la costurera* (1835), *La corte de Mónaco* (1857), *Los maridos de las máscaras* (1864). Com Carnicer, conreà tots els gèneres musicals. Destaquem un *Stabat Mater* (1842) i un *Miserere* (1845). Morí a Madrid el 1889.

en aquesta època encara viuen Freixenet⁵ i Josep Gallés,⁶ supervivents de l'escola scarlattiana creada el XVIII per Antoni Soler. Els títols de Saldoni i de Carnicer responen a la moda de l'antiga Grècia, les aventures de guerrers en terres d'infidels o els episodis bíblics. Dins d'aquesta producció, Pau Piferrer, amb ull crític, destaca *La Fatucchiera* i el valor sense continuïtat del seu autor, Vicenç Cuyàs.

Al marge de l'escena, el que es fa és poc i adotzenat. Mises, simfonies i cantates. Beethoven és desconegut, i Bach i Mozart, oblidats. En aquest desolador panorama, una figura destaca: Ferran Sor, que sabé desmarcar-se i, mitjançant la guitarra, s'apuntà als corrents moderns, és a dir, al romanticisme, i va crear una obra original i amb un fons ètnic important.⁷

Si durant la primera meitat del segle XIX el panorama de la música catalana és monòton, a partir de la segona meitat dos fets contribueixen a apujar el nivell d'aquesta manifestació artística: d'una banda, l'ambient creat en tots els àmbits per la Renaixença, en tres aspectes: la creació d'un art fins a un cert punt racial, el desvetllament de l'interès per la investigació musicològica i el nou vigor que pren la dansa popular, especialment la sardana, en mans de Pep

2. Ramon Carnicer i Batlle nasqué a Tàrraga al 1789. Músic precoç, estudià a la Seu d'Urgell, on es distingí com a organista. Per ampliar els seus estudis va anar a Barcelona, on el sorprengué la Guerra del Francès i fugí a Maó. Tornà a Barcelona i per les seves idees hagué de fugir a Londres: Espanya vivia el primer període absolutista i els liberals eren perseguits acarnissadament. Retornat a Barcelona, el mateix general Castaños, capità general de Catalunya, li encomanà que anés a Itàlia i reunís una companyia d'òpera per formar els filharmònics de Barcelona (1816). Dos anys després va ser nomenat director del teatre de la Santa Creu. El contacte amb l'òpera italiana el dugué al conreu d'aquesta (*Adele di Lusignano*). El rei Ferran VII el cridà a Madrid després d'escoltar una de les seves òperes, i allà fou nomenat director dels teatres de la Santa Cruz i del Príncep (1827). En fundar-se el Conservatori de Música (1830) hi entrà com a professor de composició. Entre els seus alumnes destacarem Barbieri. Durant aquests anys seguí component: *Elena e Malvina*, *Cristoforo Colombo*, *Eufemio in Messina*, *Ismalia*, *Missa de Requiem* (1842). Durant la seva etapa londinenca va compondre l'himne de Xile. Va morir a Madrid l'any 1855.
3. Vicenç Cuyàs. Ciutat de Mallorca 1816-Barcelona 1839. Primer compositor del país d'estil plenament romàntic. Es dedicà fonamentalment a la composició d'òperes.
4. Mateu Ferrer. Barcelona, 1788-1864. Anomenat *Mateuet*. Organista i mestre de capella de la catedral de Barcelona. Dirigí el Teatre de la Santa Creu quan el deixà Carnicer. Mestre de música de Saldoni.
5. Josep Freixenet, o Freixanet, o Frexenet. 1730-?. Tenim molt poques dades sobre la seva vida. Sembla que el 1751 treballava a la seu de Lleida i que l'abandonà al 1762. De la seva obra se n'han conservat tres sonates, dues editades el 1928 i la tercera el 1954. Recorda l'estil d'A. Soler.
6. Josep Gallés. Castellterçol, 1761-Vic, 1836. Mestre de capella i organista de la catedral de Vic. Se'n conserven vint-i-tres sonates per a clavecí.
7. Ferran Sor –com li agradava a l'inoblidable Ernest Lluch– o Sors. Nascut a Barcelona el 1778, artista rodamón i aventurer, lliurat a les passions i que vivia per a l'art, és un prototipus d'artista romàntic: modern. De formació montserratina, una primera òpera, *Telèmac*, li donà l'èxit. Visqué a Madrid i allà aconseguí la protecció de la duquesa d'Alba i, morta aquesta, la del duc de Medinaceli. Arribada la Guerra del Francès, tot estant a Barcelona, lluità primer a les files dels independentistes i es passà després als rengles dels afrancesats, la qual cosa l'obligà a fugir. Errant per Europa, publicà a París, i després a Londres, sota la protecció del duc de Sussex, a Prússia, i a Rússia, on compongué la marxa fúnebre per a la mort del tsar Nicolau I. Tornà a París i a Londres. A la primera publicà el seu famós tractat de guitarra i enmig d'embolics amorosos el sorprengué la mort després d'un llarg i dolorós càncer de llengua l'any 1839.

Ventura;⁸ d'altra banda, l'aparició del wagnerisme, que pot semblar que s'imposava exclusivament pels mèrits musicals, de la mateixa manera que a principi de segle s'havia imposat la música italiana –que d'altra banda no s'abandonà–, però del qual també es tingué en compte la càrrega ideològica, tant o més que l'estètica, i per tant els components ètics i morals.

De tota manera, no hi hauria hagut interès per la música popular ni pel wagnerisme si la societat acollidora no hagués estat prou madura per rebre'ls. Aquesta societat necessitava elements propis per deixar-se sentir, i tant la burgesia com les classes populars crearen els organismes adients per fer-ho. Així nasqueren diferents societats que culminaren en el naixement del Liceu i la formació de societats corals que cristal·litzaren en la gran figura de Clavé.⁹ Aquesta empena donada a l'ambient musical barceloní, de vegades caigué en baralles, un poc absurdes, com per exemple les famoses entre "liceístas" y "cruzados", els primers defensors de la "temporada" del recentment estrenat *Liceo filarmónico-dramático barcelonés*, i els altres del vell teatre de la Santa Creu. Aquestes controvèrsies foren ridiculitzades per Pitarra i E. Carreras en el «singlot poètic» anomenat *Liceístas y cruzados* aparegut el 1865.¹⁰

El Liceu s'inaugurà el 1847, però l'entitat promotora havia nascut una dècada abans amb el pompós nom de *Liceo Filodramático de Montesión*. Com es pot veure, la rivalitat a què fèiem esment venia de lluny i, tot i les baralles, l'afany de superació d'una en relació amb l'altra tingué un efecte beneficiós en la vida lirico-musical barcelonina, fins a posar-la al nivell de les principals capital europees. Les curses per les estrenes se succeeixen: Rossini, Donizetti i Bellini. El 1842 Verdi fa la primera incursió amb *Oberto*, predecessora de *Nabucco*. El teatre del Liceu s'inaugurà el 1847 amb una obra del mestre Gomis¹¹ i la cantata *Il regio himeneo*, en versió italiana de J. Cortada i música del mestre Obiols.¹² A partir d'aquest moment Verdi tendeix a convertir-se en un dels autors més destacats, tot i que l'any 1850 l'autor amb més presència continua sent Donizetti, amb 43 obres representades contra 3 de Rossini i 8 de Verdi. Aquesta proporció és semblant a la que trobem al teatre Principal, seu dels "cruzados". I entren també a l'escena Meyerbeer, Halévy i Flotow.

8. Pep Ventura. Alcalá la Real (Andalusia), 1817-Figueres, 1875. Va ser director de la cobla de Figueres i la va renovar incorporant-hi instruments de metall. Va transcriure tonades populars com *El cant dels ocells*, *Per tu ploro*. Va escriure moltes sardanes llargues i curtes i moltes composicions corals com *Arri*, *Moreu*.
9. Josep Anselm Clavé. Barcelona, 1824-1874. A més a més de músic, va ser poeta i polític. Organitzà l'agrupació coral *L'Aurora*, que transformà més tard en *La Fraternitat*. L'impuls de la Renaixença el dugué a escriure les primeres composicions en català: *La font del roure*, *Les nines del Ter*, *Les flors de maig*. També escrigué *La Revolució* (obra coral), *La Marsellesa* (arranjament en català de l'himne francès). La seva millor obra és *Goigs i planys*. També va escriure algunes peces teatrals, entre elles *Una zambra en Alfaraçe* (sarsuela).
10. Serafí SOLER PITARRA i Enrich CARRERAS, *Liceístas y cruzados: comèdia en dos actes, en vers y en català del que ara's parla*, Barcelona, Librería Española, 1865 (publicada dins la col·lecció *Singlots poètics*, núm. 22). Porta el subtítol següent: *Estrenada ab èxit en lo teatre Varietats la nit del 7 d'Agost de 1865*.
11. Josep Melcior Gomis. Ontinyent, 1791-París, 1836. Infant cantor. Obres: *Aldeana* (òpera), *El invierno* (cantata), *Riego en Sevilla* (òpera còmica).
12. Marià Obiols i Tramullas. Barcelona, 1809-1888. Estudià a Milà amb Mercadante. Primer director del conservatori del Liceu. També escrigué música religiosa i de cambra.

Entre els compositors catalans que destaquen en el gènere escènic podem esmentar: Joan Soriols,¹³ que entre 1847 i 1848 estrenà *Melusina*. L'any 1854 apareix *La figlia del deserto* de J. Freixas. Saldoni havia estrenat *Cleonice* el 1841, i Nicolau Manent,¹⁴ *Gualtiero di Montsonis*, el 1857. Al 1859, Guanyabens¹⁵ presenta *Arnaldo de Erill*.

El 1861 un incendi destrueix el Liceu, però un any més tard, el 20 d'abril de 1862, es reobre amb *I Puritani* de Bellini: el repte continuava.

Aquestes dues sales a ple funcionament crearen el gust per la música entre la burgesia, que s'havia enriquit amb el comerç d'ultramar i el creixent desenvolupament industrial. Aparegueren aleshores diverses societats musicals, com la *Filharmònica*, el 1844, que més tard es transformà en *Centro Filarmónico*, que organitzà nombrosos concerts amb les grans figures musicals europees, com per exemple Franz Liszt, que hi va fer tres concerts l'abril de 1845.

El panorama dels compositors del país, tot i que n'hi havia molts, continuà en general dins la més absoluta intranscendència, a causa de l'entestament a seguir imitant les formes italianitzants en comptes d'assajar de fer una música més lligada al país. Aquesta arribà per obra de Clavé i de les classes menestrals, des de les agrupacions corals, primer amb la interpretació de música tradicional i més tard amb noves composicions lligades a la mateixa tradició.

Clavé era dominat per dues preocupacions, la musical i la social,¹⁶ i tingué la gràcia de combinar-les i crear, a partir de la segona, una xarxa, un *background*, musical. No és d'estranyar el seu èxit si pensem que, envoltat de música forana, o d'imitadors d'aquesta, sabé copsar la necessitat i donar-li sortida: el seu públic, i alhora el seu instrument, fou el poble. Potser no cal buscar floritures musicals en l'obra de Clavé, però sí que sabé donar-hi una gran força expressiva.¹⁷ A tall d'exemple: *Les flors de maig*, *Els pescadors*, *La Maquinista*, *La verema*, etc. Però els Cors de Clavé signifiquen molt més, per la manera com serviren per desenvolupar el moviment obrer –quants cops s'ocultà aquest darrere de l'innocent nom d'una coral!– o per la seva relació amb el món cooperativista.

Clavé fundà l'any 1850 *La Fraternitat* –el nom és significatiu–, la primera societat musical de la Península, i com que no disposava de músics adequats va compondre «un vals corejat». L'exemple s'estengué, i el 1853 es fundà l'Orfeó Barcelonès, que el 1857 adoptà el nom d'Euterpe. El 1864 l'Associació Euterpensense de corals comptava amb vuitanta-cinc socis.¹⁸

13. Joan Soriols. Reus, 1820-Barcelona, 1886. Va escriure la simfonia *Las dos lápidas* i algunes òperes, com *Gonzalo* i *Melusina*. També algunes sarsueles, com *L'esquella de la Torratxa*.

14. Nicolau Manent, Maó, 1827-Barcelona, 1887. Tocà el contrabaix al Liceu. Fou mestre de capella de Sant Jaume. Va compondre òperes i sarsueles.

15. Nicolau Guanyabens o Guanyabens. Mataró, 1826-Palma, 1889. Compositor i metge. Es dedicà, sobretot, a la música religiosa.

16. El seu objectiu era, en les seves pròpies paraules: «[donar] una educación de que los más carecen, hábitos de cultura que no tenían». I més endavant diu: «De aquí, que los coros Euterpensenses, sean en las poblaciones donde residan, fecundos generadores de paz, de orden, de concordia y progreso...».

17. Menys d'un segle després Casals fundarà l'Associació Obrera de Concerts, on precisament no es donaven 'cançonetes' claverianes sinó música de primer nivell amb un èxit extraordinari. A més a més de l'Orquestra de l'AOC, l'escola de música, etc.

18. Segons Mariano SORIANO FUERTES, *Memoria de las sociedades corales de España*, Barcelona, 1865.

Les revistes musicals barcelonines

Encara que la primera revista musical de què tenim notícia –i tan sols bibliogràfica– és del 1817, les característiques d'aquesta publicació periòdica, amb partitures musicals i sense text, ens fan suposar que n'hi devia haver altres de característiques semblants.

En aquest recull les descriurem per ordre cronològic d'aparició, i donarem la notícia de les biblioteques públiques on es poden trobar i la bibliografia de referència.¹⁹

La Lira de Apolo

Apareix el 1817 i no es té notícia del seu darrer número. No s'ha pogut localitzar. Tan sols es coneix a través del *Diccionario* de Saldoni, que parla d'aquest periòdic filharmònic, sense text. A la Biblioteca Nacional de Madrid hi ha l'edició de la capital, que no devia diferir gaire de la barcelonina. Soriano, en la seva *Historia de la música española*, ens proporciona dades sobre aquesta publicació, que no era una revista pròpiament dita, sinó un conjunt de partitures, i diu:

El entusiasmo por la música italiana y el desarrollo extraordinario que tomó su enseñanza, hicieron que en el año 1817 se empezase a publicar en Barcelona por don Manuel Riera, un periódico filarmónico titulado “La Lira de Apolo”, el cual sin texto alguno, repartía cada mes a sus subscriptores, un cuaderno de piezas de música de las óperas que se ejecutaban en el teatro, arregladas para canto y piano, piano solo, piano y guitarra, o guitarra sola, y algunas canciones españolas.

19. Totes les revistes són ressenyades a: Claudi FUSTER I SOBREPÈRE, *Catàleg de la premsa musical barcelonina des dels seus orígens fins al final de la Guerra Civil (1817-1939)*, Barcelona, Arxiu Municipal, 2002. Altres repertoris i obres generals consultats: Francisco de Paula BALDELLÓ, *La música en Barcelona: noticias históricas*, Barcelona, Dalmau, 1945; Lluís BERTRAN I PIJOAN, «La premsa musical a Barcelona», *Revista musical catalana*, any XXV (maig 1928); Joana CRESPI, «Publicaciones periódicas musicales del siglo XIX en Cataluña», dins *Congreso Internacional de Bibliotecas Musicales*, San Sebastián, 1998; Joan GIVANEL I MAS, *Bibliografía catalana: premsa*, Barcelona, Institució Patxot, 1931-1937, vol. I; Antonio PALAU DULCET, *Manual del librero hispanoamericano*, diverses edicions; Baltasar SALDONI, *Diccionario biográfico-bibliográfico de efemérides de músicos españoles*, Madrid, A. Pérez Dubrull, 1868-1881; Mariano SORIANO FUERTES, *Historia de la música española desde la venida de los fenicios hasta el año de 1850*, Barcelona, Narciso Ramírez, 1855-1859 (4 vol.); Joan TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas», *Destino*, 1.376 (desembre 1963); Joan TORRENT i Rafael TESIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966, vol. 1; Jacinto TORRES MULAS, *Las publicaciones periódicas musicales en España (1812-1990)*, Madrid, Instituto de Bibliografía Musical, 1991 2a ed. ampliada; Jacinto TORRES MULAS, «El origen de los orfeones y las sociedades corales», *Cuadernos de Música* (Madrid), I, 2 (1982); Francisco M. TUBINO, *Historia del renacimiento literario contemporáneo, en Cataluña, Baleares y Valencia*, Madrid, Imprenta y Fundación de M. Tello, 1880; Florentino ZAMORA i María CASADO, *Publicaciones periódicas existentes en la Biblioteca Nacional*, Madrid, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional (Dirección General de Archivos y Bibliotecas), 1952.

Té l'originalitat de ser un interessant precedent de venda dirigida de partitures, que va ser un dels aspectes més freqüents de les posteriors revistes musicals. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; TORRES, *Las publicaciones...*; SALDONI, *Diccionario...*; SORIANO, *Historia...*; ZAMORA i CASADO, *Publicaciones...*

Periódico de Música

Apareix el 1819 i no es té notícia del darrer número. Portava un subtítol: *Vocal con acompañamiento de piano, y de piano solo*. És, com es pot veure, una publicació de les mateixes característiques que l'anterior. Aquesta revista la vaig localitzar repassant els catàlegs de la Biblioteca Nacional de Madrid. Posat en contacte amb aquesta institució i després de fer la cerca durant una bona temporada em contestaren que no la tenien. Vaig continuar la cerca i va aparèixer en els índexs de revistes generals, quan realment per la seva signatura havia de ser a l'apartat de música.

El Genio

Es publica durant 1844 i 1845. Han hagut de passar vint-i-sis anys per trobar una nova publicació musical. Però, com dèiem, de segur que se'n publicaven i que s'han perdut, sobretot col·leccions de partitures. Aquesta, però, sembla la primera revista musical amb ambicions, si més no per la categoria intel·lectual del seu director: Víctor Balaguer. També és la primera de les conegudes que no tan sols publica partitures. Portava el subtítol següent: *Semanario de literatura, artes, teatros y modas*. Segons el repertori Torres, publicaren partitures i gravats de retrats de músics. Els anys que s'han pogut veure només donen notícies dels esdeveniments dels teatres on es representaven funcions d'òpera i sarsuela. No se n'han pogut veure partitures. Era un setmanari i sortia els diumenges. Va aparèixer el 13 d'octubre de 1844, i l'11 de maig de 1845 comença una segona època que acaba en el darrer número de 26 d'octubre de 1845. Se'n publiquen 26 números en la primera època i 25 en la segona. Es compon de 6 pàgines de 230 x 140 mm i l'imprimeix J. M. Grau, del carrer Basea, 10. Se'n pot trobar la col·lecció completa a la Biblioteca Arús i a la de l'Ateneu Barcelonès, 13 números a la Biblioteca de Catalunya i els números de 1845 a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; TORRES, *Las publicaciones...*

El Filarmónico

Apareix el 1845 i no es té notícia del darrer número. Portava el subtítol següent: *Periódico Musical. Dirigido por los profesores don José Piqué y don Salvador Casañas, socios de varias sociedades filarmónicas*. Potser el més aclaridor sobre aquesta revista és transcriure el que en deia el full de presentació:

Los redactores no pretenden con un pomposo prospecto adquirir subscriptores; es ageno de su carácter el ofrecer y no cumplir, y por lo tanto se abstie-

nen de hacer comentario alguno: la esperiencia acreditará que no en vano se han puesto al frente para la publicación de un periódico de suma necesidad, como es, un jénero de música recreativa para toda clase de aficionados.

Ofrecen, pues, cada sábado dar una entrega, que seran cuatro al mes, que contendrá ocho páginas de música, de la estensión de un pliego de papel de marquilla, comprendiendo generalmente cada una, una pieza entera.

Las materias serán con el título de piano solo, marchas, coros, vales, en particular los de Estras, arias y cuantas piezas de las óperas conocidas y para conocer se puedan reducir para este instrumento, incluso las piezas orijinales que para el efecto escribieran los profesores.

Con el de piano y canto responderán canciones españolas e italianas, romances, barcarolas, baladas, duos y tercetos, como las demás que merezcan ocupar las pájinas del Filarmónico.

En obsequio del arte y de nuestros artistas insertarán los directores todas aquellas producciones recreativas que tubieran a bien dirigirles para que salgan a la luz, bajo la protección del periódico, y para mayor estímulo entrarán en convenio con todos aquellos que se dignasen presentarles trabajos, que a más de honrar a sus autores, les den más realce.

Los directores deben advertir, que con fin de dar todo el lustre a su empresa, están provistos de materiales, y suscritos al extranjero para adquirir cuanto se publique así en Italia, Francia como en Alemania.

Se suscribe en las librerías de Saurí, calle Ancha y Viuda Mayol, calle de Fernando, 7, y la redacción del Barcelonés, calle Lladó, al módico precio de 5 reales mensuales.

Los S. S. que solo quieran los números de piano solo, o de piano y canto, lo advertiran al acto de subcribirse abonando tan solo 3 reales por las dos entregas que les correspondrán al mes.

Nota: atendido el espiritu y gusto del siglo, y lo necesario que es hoy día una colección de cantos nacionales, así provinciales como populares, espresando en donde han nacido y se usan para patentizar a la Europa el gusto que siempre ha tenido nuestra Nación en sus melodías, de vez en cuando daremos uno para que los aficionados puedan gozar sus bellezas y los artistas estudiarlas.

Era impresa per Francisco Sánchez, del carrer d'Estruch, 5. Tenia mida de quart i vuit pàgines. A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona sols hi ha un full volant de propaganda. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRENT i TASIS, *Història...*; TORRES, *Las publicaciones...*

Mundo Musical

Es publica durant el 1845. Portava el subtítol de *Gran periódico de música*, tot i que algun temps va dur el de *Periódico filarmónico*. El 29 de desembre de 1844 surt anunciada en un prospecte, que la descriu com una revista de música en la qual hi haurà articles sobre història de la música i sobre instruments musicals, biografies, notícies... Tenia una periodicitat setmanal. El primer número data del

5 de gener de 1845 i el darrer, de l'11 de maig: en total, 19 números de 4 pàgines de 320 mm d'alçada. Dirigida per Eduardo Domínguez i impresa per José Vilar. És la primera revista de contingut exclusivament musical. També publicava partitures. Es pot veure a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Referenciada a: Maximiano GARCÍA VENERO, «Lluís Millet, cantaire de Catalunya», *Destino* (1951); TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRES, *Las publicaciones...*

Barcino Musical

Es publica durant 1846. És la primera revista que inclou algun text en català (poesies, i de tant en tant). Portà el subtítol *Periódico de música, literatura i teatros*. A partir del número 8 (el 7 no s'ha pogut consultar) porta a la capçalera la indicació següent: *Este periódico sale todos los domingos y con el se reparten 10 páginas de música*. Apareix del 21 de juny de 1846 fins a l'11 d'octubre del mateix any, i reapareix més tard amb el nom de *La Lira Española*. Tenia 4 pàgines, més les corresponents a les partitures (4, 6 o 8), que, a més, s'enquadraven a part, amb una mida de 270 x 181 mm. Tenia la numeració de les pàgines seguides per a tots els números, però amb un error en el número 17, el darrer: després de la pàgina 67 ve la 64. Es pot veure completa, partitures incloses, amb l'excepció del número 7, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Els col·laboradors són moltíssims, però cal destacar que el director de la part musical és Antoni Passarell i el de la literària, Víctor Balaguer. Quan aquest marxa a Madrid, el substitueix Joan Mañé i Flaquer, i el primer continua com a corresponsal a la capital. Aquest era un aspecte que la revista cuidava: es traduïen articles de revistes franceses i s'explicava, també, la programació madrilenya. L'estructura era quasi sempre la mateixa: una crítica musical, un "estudi", per exemple sobre la música sagrada, en una o més entregues, un poema, una història o novel·la per entregues i una "miscel·lània": notícies curtes, aforismes, etc. En el número 17 es publica una extensa nota que palesa que la impressió musical sempre ha estat costosa, tant econòmicament com tècnicament, i per això sempre han resultat cares les partitures. Al llarg del segle són diverses les revistes que anuncien, com aquesta, el descobriment de nous mètodes d'impressió de la música:

Vencidas ya las muchas dificultades que se nos han ofrecido al tratar de poner en uso el nuevo método tipográfico para la impresión de la música, nos vemos en el caso de poder asegurar á nuestros subscriptores que las piezas que se reparten con el número próximo de nuestro periódico estarán ya impresas con dicho carácter.

Constantes en nuestro propósito de huir de engañosas y alagadoras ofertas, hemos preferido siempre dar mejoras no prometidas que prometerlas para no cumplirlas: esta verdad acreditada por la marcha de nuestro periódico nos ha valido los sufragios de un crecido número de subscriptores, difíciles de lograr por medio de promesas exajeradas y caídas ya en descrédito.

Hemos dicho ya que el ecsito de nuestra publicación, única y naciente en España, ha superado en mucho a nuestras esperanzas, y nosotros á fuer de agradecidos queremos corresponder á los que nos favorecen haciendo mejoras de consideración en la parte material y literaria de nuestro periódico. A

este fin después de consultados los pareceres de varios señores profesores y la conveniencia de cuantos nos favorecen con su subscripción hemos determinado:

Que desde el domingo prócsimo, 18 del corriente, aparezca nuestro periódico en folio prolongado, a tres columnas de elegante y clara impresión. Como en él se darán noticias de los principales teatros de España, en particular, y del extranjero nos ha parecido deberle dar un título que espresase más esta idea que el que ahora tenía, por lo que se titulará: LA LIRA ESPAÑOLA [...].

Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; TORRES, *Las publicaciones...*

La Lira Española

Es publica durant el 1846. Encara que és la continuació de l'anterior, es publica exclusivament en espanyol. Porta el subtítol de *Semanario de música, literatura y teatros* i es presenta com «una revista de teatros de esta ciudad y una gaceti-lla en la que tendran cabida noticias teatrales, artísticas de España y del extranjerio». El número 2 apareix l'octubre de 1846. L'1 no s'ha pogut localitzar, encara que Joana Crespi el situa com a aparegut el dia 18 d'octubre. Almenys se'n publicaren 11 números, sota la mateixa direcció que *Barcino*, és a dir, Antoni Passarell i Víctor Balaguer, i seguint la mateixa estructura. Eren entre 4 i 8 pàgines de 375 x 264 mm. Es pot veure a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra i a la Biblioteca de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual...*; TORRES, *Las publicaciones...*

La Lira

Apareix al 1846 i no es té notícia del darrer número. Aquesta revista no se sap on es pot localitzar. Crec que es pot tractar d'una confusió amb el títol anterior, ja que una de les poques dades que se'n donen és que va tenir com a director Víctor Balaguer. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual...*

La Violeta de Oro

Es publicà durant el 1851. Té com a llengua l'espanyol, però introdueix textos en català. Porta el subtítol *Periódico de la Sociedad Filarmónica Literaria*. Tenia una periodicitat desenal, tres números al mes. El primer sortí l'1 d'octubre de 1851, i el darrer l'1 de desembre: 9 números editats. Tenia 8 pàgines de 280 x 200 mm. El director sembla que fou Víctor Balaguer, encara que Torrent i Tasis el citen tan sols com a fundador. Principalment literària i política, incloïa escrits i poemes d'excel·lents escriptors, crònica teatral i notícies musicals, tant de la Societat com d'altres esdeveniments, així com petites biografies i crítiques. Excel·lent

maquetació i presentació. El primer article parla dels Jocs Florals, que serien restablerts el 1859 i que marquen l'inici de la Renaixença: la violeta era el premi simbòlic que s'atorgava als guanyadors. Una nota en el número 5 anuncia la dimissió del director, sense dir-ne el nom, i la seva substitució per un altre que tampoc anomena. Es pot veure a la Biblioteca de Catalunya i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRENT i TASIS, *Història...*; TORRES, *Las publicaciones...*

El Palco Escénico

Es publica durant els anys 1854 i 1855. Hi retrobem les publicacions de partitures, cant i piano, i piano sol, dues partitures al mes. Però portava el subtítol de *Semanario de teatro, música y moda* i, a partir del número 14, *Periódico artístico, literario y teatral*. Surt els diumenges, el primer al novembre. El número 3 porta data del 19. Se n'editen 17 números de 4 pàgines, amb numeració continuada, de 310 x 220 mm. Localitzable a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; TORRES, *Las publicaciones...*

Calendario Musical

Es publica des del 1859 fins a la dècada de 1870. És el primer anuari publicat a Espanya, a Madrid i a Barcelona simultàniament. Porta els subtítols següents: *Para el año 1859 por Roberto. Primero en su clase que se publica en España*. "Roberto" era el pseudònim de Mariano Soriano Fuertes. El núm. 2 de 1860: *Para el año bisiesto de 1860*. I continua amb el subtítol: *Calendario histórico musical para el año...* El número 1 té 78 pàgines de text, més vuit cançons espanyoles en un format de 270 x 190 mm. El número 2 té 54 pàgines i 11 cançons. Publicava breus històries d'institucions com el Real Conservatorio de Música de Madrid, Liceo Filarmónico Dramático de Barcelona, etc. I també biografies, anècdotes, petits poemes, un d'ells signat per María Malibrán, i escrits sobre música, partitures per a piano sol, cant i piano de cançons espanyoles de M. Delgado, Clavé, M. Soriano, Manent, Ranieri, Vilanova, a més d'una relació d'establiments musicals i conservatoris europeus. Localitzable a la Biblioteca de Catalunya (1859 i 1860) i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; TORRES, *Las publicaciones...*

Eco de Euterpe

És una de les revistes amb més anys de publicació: des del 1859 fins al 1910. Editada per la Societat Coral Euterpe, fundada per Clavé. La coral Euterpe havia estat fundada el 1850. A la primera pàgina publicava el programa del concert que executaven els Cors de Clavé en el local d'Euterpe primer i després als Camps Elisis. Clavé hi anà publicant les lletres de les seves cançons. Inaugura les anomenades revistes claverianes, dura molts anys i serveix de model a mol-

tes revistes tant de Barcelona com de tot Catalunya, que fins i tot li copien el nom, la qual cosa fa pensar en el prestigi que devia tenir. Tubino se sorprèn, en repassar la col·lecció del periòdic, del gust exquisit en la tria dels materials que demostra Clavé i de la seva altura de punts de vista. Entre els números 1 i 136 porta com a subtítol *Periódico exclusivamente a los señores concurrentes a los jardines de esta musa*. A partir del núm. 136 (any IV) porta el següent: *A los señores concurrentes a los Campos Elíseos*. Això és degut al canvi d'emplaçament dels concerts. A partir del núm. 326 (any IX/1861), el subtítol del periòdic declara: *Periódico recreativo que se publica exclusivamente en obsequio a los señores que concurran a las funciones de la Sociedad Euterpe*. Es presenta explicant la seva intencionalitat al full de mà del concert del dia que sortí: «Hemos concebido la idea de repartir con el Programa de cada función medio pliego de lectura amena e instructiva, que al fin de la temporada formará un curioso tomo de más de doscientas páginas». Surt per primera vegada el 5 de maig de 1859 –segons Baldelló, el 15– i el darrer número és del 21 d'agost de 1887. Segons Baldelló el 1910 continuava publicant-se –es refereix a una altra època– i segons Torres va sortir fins al 30 de juliol de 1911. Bilingüe, al principi el text en espanyol era molt més extens, però a poc a poc la distribució entre castellà i català s'anà equilibrant. Podia sortir dos o tres cops per setmana, segons el nombre de concerts. Era gratuïta. Constava de 4 pàgines de quart a dues columnes. La dirigia el mateix Clavé. En morir aquest, el 25 de febrer de 1874, la direcció passà a les mans de Josep Güell i Mercader. Localitzable a la Biblioteca Arús, a la de l'Ateneu Barcelonès, a la de Catalunya, a la Nacional de Madrid, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a l'Institut de Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (1859-1866), i a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra (de l'1 al 500, del 502 al 572, del 574 al 593 i del 596 al 691). Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; GIVANEL, *Bibliografía...*; Joan TORRENT, «Un periódico barcelonés: Eco de Euterpe», *Destino*, 1.003 (1958); TORRENT i TASIS, *Història...*; TORRES, *Las publicaciones...*; TUBINO, *Historia...*

Gaceta Musical Barcelonesa

Es publica des del 1861 fins al 1865. Porta el subtítol següent: *Semanario artístico dirigido por una reunión de profesores*. I es presenta dient: «Publícase todos los domingos, dando a los subscriptores ocho páginas de música al mes, para canto y piano y piano solo». El primer número surt el 3 de desembre, i se n'editen almenys 178 de 4 pàgines, més 8 de música amb temes només de les òperes estrenades a Barcelona. Dirigida per Mariano Soriano Fuertes. En el primer número la direcció promet que «antes de junio, y a partir del semanario, se publicará la traducción con los ejemplares de música del Arte de los Directores de Orquesta por Hector Berlioz». Va publicar 16 suplementes amb motius especials: mort de Mateo Ferrer (7 de gener de 1864); «Lope de Vega músico», escrit per Barbieri entre el 27 de setembre de 1863 i el 13 de març de 1864; a més a més de la festa de santa Cecília, aniversaris, etc. Era una revista de música sola, però que amb els suplementes intenta fer una certa competència a la coetània: *Eco de Euterpe*. Localitzable a la Biblioteca Nacional de Madrid i a l'Arxiu Històric de la

Ciutat de Barcelona. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRES, *Las publicaciones...*; ZAMORA i CASADO, *Publicaciones...*

La Gaita

Es publica durant els anys 1861 i 1862. Porta el subtítol següent: *Periódico de música, literatura y teatros*. En un curiós article de presentació diu:

¡El Arte! he aquí sapientísimo lector, lo que pretende representar *La Gaita* en el campo periodístico. ¡Rara pretensión, dirán algunos, la de este instrumento tan noble y baladí! La lira, el arpa, la cítara han representado dignamente hasta ahora las diversas manifestaciones del arte en todos los pueblos. ¿Qué mérito alegan, con qué derecho reclaman esos instrumentos extraños la supremacía sobre la gaita sencilla, tierna y sobre todo española? Escucha atento sus armónicos sonidos y sentirás vibrar todas las cuerdas de tu alma. Ya sonora y armoniosa, imita la robusta voz del entusiasmo, bien como una turba de aplaudidores asalariados atruena, con sus ruidosos vivas los ámbitos del coliseo en el estreno de la obra de un poeta empresario, ya exhala tristes ayes, doliente y quejumbrosa al modo que hoy se lamenta Euterpe y Talía de verse torpemente escarnecida por escena zarzuelesca.

Sortia cada diumenge, i el primer va ser el 29 de setembre. Tenia 4 pàgines de 295 x 241 mm i era editada per F. Duran i España. És una revista d'informació cultural que amb els temes de caràcter específicament musical n'inclou d'altres de literatura i teatre, com era freqüent en les publicacions periòdiques de la segona meitat del segle XIX. Localitzable a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRES, *Las publicaciones...*

El Orfeón Español

Es publicà des del 1862 al 1864. Porta el subtítol de *Semanario musical. Organó de las Asociaciones artísticas musicales, bandas de Música del Ejército y de los Orfeones españoles*. Des del núm. 27 (any II), «los directores fueron los señores Tolosa hermanos, introductores del canto orfeónico y fundadores de la primera sociedad coral en España». En el número 1 es llegeix que pretén ser «útil al pueblo, a quien pretende ilustrar, y al arte músico, cuyos límites ensancha y ha de ser un beneficio para la sociedad entera, sobre todo a la clase proletaria, como regulador de buenas costumbres, modificando y endulzando con sus encantos los instintos más rebeldes de la educación». Surt paral·lelament a Barcelona i a Madrid, els diumenges a la primera, i els dimecres a la segona. A partir del 1864 és mensual. Va sortir per primera vegada el 28 de setembre i se n'editaren un centenar de números. Tenia quatre pàgines de 277 x 190 mm i a partir del número 4 en té vuit per tornar-ne a tenir quatre des d'abril de 1863, sempre a dues columnes. Els directors són el germans Tolosa Noguera (Joan i Pere), fundadors de l'Orfeó Barce-

lonès (1853), primera societat coral a Espanya, segons figura a la capçalera. Contenia articles de fons (any II núm. 9, sobre biblioteques musicals; III-5, premsa musical), estudis biogràfics, cròniques de la setmana, estrangeres, de Madrid, correspondència. Va sostenir una gran polèmica amb Clavé sobre si el primer orfeó d'Espanya va ser l'Euterpe (de Clavé) o el Barcelonès (dels germans Tolosa). Aquests fundaren el seu orfeó el 1853 (el primer concert va ser el 23 de juny de 1854), amb el patrocini de l'Ajuntament. Va començar com a «escuela gratuita de solfeo y canto elemental, destinado especialmente a difundir las nociones de la música entre la clase jornalera», pensant en «las consecuencias incalculables que tanto para morigeración del pueblo, como bajo el punto de vista artístico, debían desprenderse de su proyecto». La polèmica amb Clavé començà al número 25 (15 de març de 1863), on primerament no se l'anomena, continuà al número 27 (29 de març) i va arribar a la seva màxima virulència al número 30. El conflicte acabà davant el jutge de pau. Contenia petits anuncis. Oferia principalment informació coral. És interessant la polèmica entre Clavé i els germans Tolosa, sobretot per l'enfrontament que representa entre l'esperit i el progressisme de Clavé i el tarannà conservador dels germans Tolosa. Localitzable a la Biblioteca de Catalunya, a l'Institut de Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (anys 1862 i 1863) i a la Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual...*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRES, *Las publicaciones...*

El Metróno

Es publicà el 1863 i 1864. Aquesta revista inaugura les capçaleres gravades, ja que anteriorment eren tipogràfiques. Portava el subtítol següent: *Semanario musical y literario, consagrado especialmente al fomento de las sociedades corales, por el fundador de las mismas en España, J. A. Clavé*. El primer número portava un extens davantal del mateix Clavé, escrit en una literatura romàntica pròpia de l'època, però també amb una bondat de cor i una força de voluntat que convertien l'artista en un home d'acció:

Érase un día triste para mí. Inutilizado para el trabajo que era mi sustento hube de abandonar forzosamente los talleres [Clavé al·ludeix a l'accident que el deixà borni], y ante la negra perspectiva de un porvenir incierto me propuse consagrar mi vida entera a conseguir en lo posible el mejoramiento de la afflictiva condición moral y material en que yacía la desvalida clase en cuyo seno acababan de transcurrir los más floridos días de mi adolescencia... La lucha harto tenaz a que sin fundamento me provocaron, por desgracia, los poderosos elementos desencadenados a mi paso por la preocupación y la malicia, esterilizó por algún tiempo mis afanes, amargando cruelmente mi existencia; más vencedor al cabo, he llegado, aunque lenta y trabajosamente a la mitad del camino. La gran fiesta musical del último septiembre ha señalado el fin de mi primera etapa. La bendición de las honradas madres de familia que han visto con placer los caros objetos de su entrañable cariño libres de maléfica influencia de esas sentinas de corrupción que cercan al obrero en sus limitados ocios, ha galardonado mis desvelos.

L'objectiu de Clavé pel que fa als obrers que participaven en els seus concerts o hi assistien era «contribuir a morigerar las costumbres, cultivar la inteligencia, elevar los sentimientos y ennoblecer el espíritu de los modestos campos y talleres». El primer número sortí l'11 de gener i el darrer el 7 d'agost de l'any següent. Va sortir durant 84 setmanes. Tenia 8 pàgines a dues columnes, de 310 x 225 mm. Publicava efemèrides musicals, informacions dels cors i d'altres notícies musicals, i una galeria de músics cèlebres: Ferran Sors, Manuel García... També articles de fons: història del Carnaval, les societats corals a Espanya, els cants populars, higiene de la veu, notícies de corals i d'orfeons, poesies de Clavé, cròniques musicals de Barcelona, Madrid i l'estranger. Al número 64 del 10 d'abril de 1864 es començà a publicar un fullet titulat *Biblioteca Recreativa de El Metrófono* que s'iniciava amb un «Vergel de anécdotas musicales». Des de les pàgines d'*El Metrófono* Clavé sostingué una polèmica amb el periòdic *El Orfeón Español*, òrgan del músic Joan Tolosa, fundador de l'Orfeó Barcelonès, perquè tots dos pretenien haver estat el primer a fundar una societat coral a Espanya. La polèmica va arribar a l'insult públic i acabà davant el jutge de pau. Aquesta revista s'inclou dins del que podem anomenar *publicacions claverianes*, que estan vinculades a orfeons i masses corals, i que eren un instrument de propaganda ideològica, tant del socialisme com del nacionalisme. En el número 1 hi ha un autèntic programa de regeneració obrera, estètica i moral. És una revista a la mateixa altura que *Eco de Euterpe*, però amb més ambició. Localitzable a: Biblioteca de Catalunya (núm. 21, 25-26, 28-46, 48), Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Biblioteca General i Institut de Musicologia (tot el 1863) de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bibliografia: BERTRAN, *La premsa...*; CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual...*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; Joan TORRENT, «Un periódico barcelonés: El Metrófono», *Destino* (1-IX-1958); TORRENT i TISIS, *Història...*; TORRES, *Las publicaciones...*; TORRES, *El origen de los orfeones...*

Almanaque Literario del Ateneo Catalán para 1864

Tan sols sortí l'any 1864. És un intent menys reeixit que els anuaris ja esmentats. És interessant perquè s'hi publiquen els primers estudis sobre folklore. Es pot veure a la Biblioteca Arús, a la de Catalunya i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; GIVANEL, *Bibliografía...*; PALAU, *Manual...*; TORRENT i TISIS, *Història...*

La España Musical

Es publicà des del 1866 i sembla que fins al 1876. Portava el subtítol de *Semanario artístico, literario, teatral*. Aparegué el 4 de gener, i Saldoni cita un número del 14 d'octubre de 1876. Eren 4 pàgines de mida foli (350 x 270), dirigides primer per Eduard Canals, a partir del núm. 22 per Andreu Vidal, i després per Antonio Opisso Viñas. Encara que la majoria dels articles són anònims o signats amb inicials, Saldoni esmenta Joan Tresserra i Thomson com a redactor de la revista, i també nombroses col·laboracions de Varela Silvari. Publica un fullet amb biografies de músics. El director d'aquest fullet era Antoni Fargas i Soler, que va

arribar fins a la lletra M. Anuncia l'«Almanaque musical para 1868», a més a més de la venda de llibres, partitures i pianos. Per primera vegada hi consta el preu dels anuncis que s'hi podien inserir, i que era de 50 cèntims de ral per línia. Hi trobem per primer cop la gran figura de Pedrell. Es localitza a la Biblioteca de Catalunya, a la Nacional de Madrid, a la de la Universidad Complutense de Madrid i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual...*; SALDONI, *Diccionario...*; TORRENT i TASIS, *Història...*; TORRES, *Las publicaciones...*

Guía Musical

Sembla que es publicà, almenys, durant 1866, però no s'ha localitzat. En tenim notícia gràcies a un article publicat al núm. 2 d'*El Coliseo*, revista de 1881 en què Varela Silvari cita un text de Parada y Barreto aparegut el 1866 sobre les facultats musicals de les dones. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRES, *Las publicaciones...*

La Iberia Artística

Es publicà durant el 1866. Portava el subtítol següent: *Periódico literario, musical y de teatros*. Era setmanal i sortia els diumenges. El núm. 1 és de l'1 de juliol i com a mínim en sortiren dos números de 4 pàgines de 260 x 187 mm. Publicava crítiques d'òpera, sarsuela, avisos i notícies breus. És com una mena de gaseta d'òperes i sarsuela dels teatres barcelonins, que inclou crítiques, avisos, notícies breus i correspondència amb diferents ciutats. Una més en la tradició de les revistes de contingut general de música. Localitzable a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: BALDELLÓ, *La música...*; CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual...*; TORRENT, «Revistas musicales ochocentistas...»; TORRES, *Las publicaciones...*

El Organillo

Es publicà durant el 1868. Portava el subtítol següent: *Periódico satírico y literario*. Feia les crítiques de les estrenes, tant teatrals com musicals. Localitzable a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; TORRES, *Las publicaciones...*

Almanaque Musical

Almenys es publica el 1868. Un més dels almanacs ja descrits. Comptava amb 87 pàgines de 190 x 125 mm i era dirigit per Lluís Obiols, amb col·laboradors com ara Pedrell o Fargas i Soler. Conté articles interessants, com ara: «La música del Porvenir», de F. Pedrell; «De la fabricación de los instrumentos en España», sense autor, i «Anales de los teatros líricos de Barcelona», que inclou, el de Santa

Creu (1596), amb una llista d'obres des del 1815 fins al 1866, i també d'artistes que hi actuaren. Hi trobem també sengles reportatges sobre el Liceu (1847, per Fargas i Soler) i el Teatro Real de Madrid. També llistes de professors de música, teatres, entitats musicals i fabricants d'instruments. Localitzable a la Biblioteca de Catalunya i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; TORRES, *Las publicaciones...*

Correo de Teatros

Es publica del 1868 al 1878. Portà inicialment el subtítol *Revista semanal ilustrada, artístico literaria con agencia en Barcelona*. El 1871 se subtitula *Semanario artístico teatral, literario y de anuncios. Órgano oficial de artistas y empresas con agencia teatral*. I a partir de 1875, *Revista semanal ilustrada artístico-literaria*. Cada any començava una nova numeració. Eren 4 pàgines de 450 x 330 mm, però el 1875 canvia de mida, que passa a ser de 370 x 275 mm. Vinculada al *Coliseo Barcelonés* i a *El Coliseo*, revistes que apareixen el 1877 i el 1881 respectivament i que no són altra cosa que la seva continuïtat. Tenia per lema «Todo para el arte y su progreso. Rigidez. Imparcialidad». Contenia notícies breus d'òpera i sarsuela. També de teatre no musical, encara que hi dedicava menys atenció. Apareix citada al núm. 56 d'*El Eco Musical*, publicat a La Coruña, el febrer de 1878. Localitzable a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Bibliografia: CRESPI, *Publicaciones...*; PALAU, *Manual...*; SALDONI, *Diccionario...*; TORRES, *Las publicaciones...*